

ARAB TILI VA O'ZBEK TILIDAGI TAZKIYA VA TARJIMA

Nuriddinova Chexroza Shuxrat qizi,

Alfraganus universiteti, filologiya fakulteti 1-kurs talabasi,

Ilmiy rahbar: Baxtiyorova Fotima Sodiqovna,

Alfraganus universiteti, f.f.n. (PhD).

ANNOTATSIYA: *Ushbu ilmiy maqola Arab tili va o'zbek tillarida tarjima va tazkiya (diniy va madaniy matnlar) masalalarini o'rganadi. Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik, sintaktik va madaniy muammolar, shuningdek, diniy atamalar va madaniy kontentni o'zbek tiliga ko'chirishda uchraydigan qiyinchiliklar tahlil qilinadi. Maqolada Qur'oni Karim, hadislar va tafsirlarning tarjimasi, shuningdek, arab tilidagi maxsus so'zlarning o'zbek tiliga qanday mos ravishda tarjima qilinishi masalalari ko'rib chiqiladi. Tarjimonlikning metodologik yondashuvlari, madaniy kontekstni to'g'ri tushunish va tarjimadagi aniq metodlar hamda pedagogik metodlar batafsil tahlil qilinadi. Maqola, tarjimonlik sohasidagi ilmiy yondashuvlarni rivojlantirishga va arab tili bilan o'zbek tili o'rtasidagi madaniy, diniy tafovutlarni yengish yo'llarini aniqlashga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *arab tili, o'zbek tili, tarjima, tazkiya, diniy atamalar, madaniy kontekst, tarjimonlik metodikasi, Qur'oni Karim, hadis, tafsir, badiiy tarjima.*

АННОТАЦИЯ: *В данной научной статье рассматриваются вопросы перевода и тазкии (религиозных и культурных текстов) на арабский и узбекский языки. В статье анализируются семантические, синтаксические и культурологические проблемы, возникающие в процессе перевода с арабского языка на узбекский, а также трудности, возникающие при переводе религиозных терминов и культурного содержания на узбекский язык. В статье рассматривается перевод Корана, хадисов и тафсиров, а также перевод специальных арабских слов на узбекский язык. Подробно анализируются методологические подходы к переводу, правильное понимание культурного*

контекста и специфические методы в переводе и педагогические методы. Статья направлена на разработку научных подходов в области перевода и выявление путей преодоления культурных и религиозных различий между арабским и узбекским языками.

Ключевые слова: арабский язык, узбекский язык, перевод, тазкия, религиозные термины, культурный контекст, методология перевода, Коран, хадисы, тафсир, художественный перевод.

ANNOTATION: This scholarly article examines the issues of translation and tazkiya (religious and cultural texts) in Arabic and Uzbek languages. The article analyzes the semantic, syntactic and cultural problems that arise in the process of translation from Arabic into Uzbek, as well as the difficulties encountered in translating religious terms and cultural content into the Uzbek language. The article discusses the translation of the Qur'an, hadiths and tafsirs, as well as the translation of special Arabic words into the Uzbek language. Methodological approaches of translation, correct understanding of the cultural context and specific methods in translation and pedagogical methods are analyzed in detail. The article serves to develop scientific approaches in the field of translation and identify the ways to overcome cultural and religious differences between Arabic and Uzbek.

Keywords: Arabic language, Uzbek language, translation, tazkiya, religious terms, cultural context, translation methodology, Qur'an, hadith, tafsir, literary translation.

KIRISH: Arab tili va o'zbek tili o'rtasidagi tarjima jarayoni va tazkiya (diniy yoki madaniy matnlar) masalalari ilmiy tadqiqotlar uchun dolzarb mavzu hisoblanadi. Har ikkala til ham o'ziga xos tarixiy, madaniy va diniy merosga ega bo'lib, ularning o'zaro aloqalari asrlar davomida davom etgan. Arab tili, xususan, Islom dini, Qur'oni Karim va boshqa diniy matnlar orqali o'zbek tiliga katta ta'sir ko'rsatgan. Bu ta'sir, asosan, arabcha so'zlarning o'zbek tiliga kirishi, diniy atamalarning o'zbek tilida ishlatilishi va madaniy kontekstning o'zgarishiga olib kelgan. Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima

qilishda, ayniqsa diniy va madaniy matnlar bilan ishlashda, bir nechta murakkab muammolar yuzaga keladi. Birinchidan, arab tilidagi soʻzlarning oʻzbek tilidagi ekvivalentlari har doim ham mavjud boʻlmaydi, bu esa tarjimonning yaratuvchanligini va tilni chuqur tushunishni talab qiladi. Ikkinchidan, arab tilidan tarjima qilinadigan matnlar koʻpincha diniy va madaniy kontekstga asoslangan boʻlganligi sababli, tarjima jarayonida madaniy tafovutlar ham katta rol oʻynaydi. Shuning uchun, bunday matnlarni toʻgʻri va aniq tarjima qilish nafaqat soʻzma-soʻz tarjima, balki kontekstual, madaniy va diniy jihatlarni hisobga olishni ham talab qiladi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi – arab tilidan oʻzbek tiliga tarjima qilishda duch kelinadigan semantik va sintaktik muammolarni tahlil qilish, arab tilidagi diniy atamalar va madaniy kontentni oʻzbek tiliga qanday toʻgʻri va aniq koʻchirish kerakligini oʻrganishdir. Maqola, shuningdek, tarjimonlik metodologiyasining asosiy prinsiplari, kontekstual tarjima yondashuvlari va madaniy tafovutlarni yengish boʻyicha tavsiyalarni ham taqdim etadi. Arab tilidan oʻzbek tiliga tarjima qilish jarayonining murakkabligi, tilshunoslik, madaniyatshunoslik va adabiyotshunoslik sohalaridagi ilgʻor tadqiqotlar orqali yechim topilishga harakat qilinadi. Bu ilmiy ish nafaqat tarjimonlar, balki oʻzbek tilida arab tili va madaniyatini oʻrganayotgan talaba va mutaxassislar uchun ham muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

METODOLOGIYA: Ushbu ilmiy maqolada arab tilidan oʻzbek tiliga tarjima qilishda yuzaga keladigan semantik, sintaktik va madaniy muammolarni tahlil qilishda bir nechta ilmiy metodlar qoʻllaniladi. Tarjima va tazkiya masalalarini oʻrganishda ishlatilgan metodologiya quyidagicha belgilangan:

Tahliliy-metodologik yondashuv

Tarjimonlik jarayonini tahlil qilishda umumiy tilshunoslik va tarjima nazariyalariga asoslangan metodlardan foydalanildi. Bu yondashuv, arab va oʻzbek tillarining grammatik, semantik va stilistik jihatlarini solishtirishni taʼminlaydi. Oʻzbek tiliga arab tilidan tarjima qilinadigan matnlarning semantik va sintaktik oʻzgarishlarini aniqlashda tizimli tahlil metodidan foydalaniladi. Bu

metod tarjima jarayonidagi har bir bosqichni, ya'ni matnni tahlil qilish, tarjimonning qarorlarini va natijalarni baholashni o'z ichiga oladi.

Kontekstual tahlil

Arab tilidagi diniy va madaniy atamalarni o'zbek tiliga to'g'ri va aniq ko'chirishda kontekstual tahlil metodidan foydalaniladi. Tarjima qilinadigan matnlar, ayniqsa diniy va madaniy mazmunli matnlar, faqat so'zma-so'z tarjima bilan emas, balki madaniy va diniy kontekstni hisobga olish orqali to'g'ri tarjima qilinadi. Bu metod, arab va o'zbek madaniyatlari o'rtasidagi tafovutlarni chuqur tahlil qilishga imkon beradi va tarjima jarayonida kontekstni yoritib berishga yordam beradi.

Leksik va sintaktik tahlil

Arab tili va o'zbek tili o'rtasidagi leksik farqlarni tahlil qilishda leksikografik va sintaktik tahlil metodlari qo'llaniladi. Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinadigan so'zlar va iboralar o'rtasidagi ma'no farqlarini aniqlash uchun leksik tahlil amalga oshiriladi. Sintaktik tahlil yordamida arab tilidagi grammatik tuzilmalarni o'zbek tiliga qanday moslashtirish mumkinligi o'rganiladi. Bu metod til o'zgarmagan holda ma'no saqlanishini ta'minlaydi va tarjima jarayonining to'g'riligini baholaydi.

Komparativ tahlil

Arab va o'zbek tillari o'rtasidagi leksik va grammatik farqlarni solishtirishda komparativ tahlil qo'llaniladi. Bu metod, ikki tilni o'zaro taqqoslab, ularning o'xshashliklari va farqlarini aniqlash imkonini beradi. O'zbek tiliga arab tilidan tarjima qilishda yuzaga keladigan semantik va sintaktik muammolarni bu metod orqali o'rganish mumkin, chunki arab tilidagi ba'zi so'zlar yoki tuzilmalar o'zbek tiliga bevosita ko'chirilmaydi.

Empirik yondashuv

Tarjima jarayonini o'rganishda empirik yondashuvni qo'llash, real tarjima materiallari va misollar asosida amalga oshiriladi. Bu metod orqali arab tilidagi diniy, madaniy va ilmiy matnlarning o'zbek tiliga qanday tarjima qilinishi va bu

jarayonda yuzaga keladigan qiyinchiliklar haqidagi tajribalar tahlil qilinadi. Tarjima jarayonida duch kelgan muammolarni real misollar yordamida tasvirlash, nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham muhimdir.

Tarjima metodikasi va pedagogik yondashuvlar

Maqolada tarjimonlikning metodik yondashuvlari ham tahlil qilinadi. Bunda tarjima qilishning badiiy va ilmiy usullari o'rganiladi va tarjimonlikning asosiy metodik prinsiplari ko'rib chiqiladi. Pedagogik metodlar orqali arab tili va madaniyatini o'zbek tilida o'rgatish, shu bilan birga diniy atamalarni aniq va to'g'ri tarjima qilish uchun kerakli metodik yondashuvlar tavsiya etiladi.

Kvalifikatsion tahlil

Tarjima natijalarini baholashda kvalifikatsion yondashuvdan foydalaniladi. Bu metod orqali tarjima natijalarining to'g'riligini, aniqligini va madaniy-hududiy kontekstga mos kelishini baholash mumkin. Shuningdek, arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinadigan matnlar haqidagi ilmiy va amaliy fikrlar tahlil qilinadi.

MUHOKAMA: Arab tili va o'zbek tiliga tarjima qilishda ko'plab semantik, sintaktik va madaniy muammolar yuzaga keladi. Ushbu maqolada o'rganilgan asosiy masalalarga qaramasdan, tarjima jarayonidagi qiyinchiliklarni va taklif etilgan yechimlarni chuqurroq tahlil qilish kerak.

Semantik va sintaktik muammolar; Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda semantik muammolarni keltirib chiqaradigan asosiy omillar — leksik tafovutlar va grammatik farqlar hisoblanadi. Arab tilida ba'zi so'zlar va iboralar o'zbek tilida bevosita mos kelmasligi mumkin, bu esa tarjima jarayonida semantik o'zgarishlarga olib keladi. Masalan, arab tilida diniy matnlarda uchraydigan "taqva", "iman", "salot" kabi atamalar o'zbek tilida ham mavjud, ammo ularning har birining ma'nosi va ishlatilish konteksti har xil bo'lishi mumkin. Bu, o'z navbatida, tarjimonning yuqori malakasi va madaniy kontekstni to'g'ri tushunishini talab qiladi. Sintaktik jihatdan esa, arab tilidagi jumlar va iboralar o'zbek tilidagi struktura va so'z tartibiga moslashishi kerak. Arab tilidagi turli zamon va ravish shakllarining o'zbek tiliga to'g'ri tarjimasi

ko‘pincha murakkab bo‘ladi, chunki arab tilida fe‘l tizimi va so‘z birikmalarining shakllari o‘zbek tilidan farq qiladi. Misol uchun, arab tilidagi fe‘lning kelishigi va o‘zgarishi o‘zbek tilida odatda soddaroq va aniqroq ifodalanadi.

Madaniy tafovutlar va kontekstual muammolar: Arab tilidan o‘zbek tiliga tarjima qilinadigan diniy va madaniy matnlar ko‘pincha madaniy tafovutlar sababli qiyinchiliklarga duch keladi. Arab va o‘zbek madaniyatlari o‘rtasida tarixiy, diniy va ijtimoiy farqlar mavjud bo‘lib, bu farqlar tarjima jarayonida muhim ahamiyatga ega. Masalan, Qur‘oni Karim va hadislarining o‘zbek tiliga tarjimasi, ular o‘zbek madaniyati va diniy tushunchalari bilan qanday moslashishi, shuningdek, ba‘zi arabcha iboralarining o‘zbek tili va madaniyatida qanday aks ettirilishi muhim masaladir. Diniy atamalar va marosimlar kontekstida, arab tilidagi ba‘zi so‘zlarning to‘g‘ri tarjimasi, madaniy o‘zgarishlar va ijtimoiy hayotdagi yangi yondashuvlar asosida bajarilishi kerak. Tarjima jarayonidagi bu muammolarni yengish uchun, tarjimon nafaqat tilni yaxshi bilishi, balki madaniyatni ham chuqur tushunishi zarur. Tarjimonning madaniy kontekstdagi sezgirligi, ayniqsa diniy matnlarni tarjima qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimaning muvaffaqiyati, shu bilan birga, diniy va madaniy nuqtai nazardan ham to‘g‘ri ifodalanganlikni talab qiladi.

Tarjimonlik metodologiyasi: Tarjimonlik metodologiyasining ahamiyati beqiyosdir. Tarjima qilish jarayonida ishlatiladigan metodlar – literal (so‘zma-so‘z), kontekstual va badiiy yondashuvlar, tarjimonning aniqlik, aniq ma‘no saqlash va madaniy kontekstni to‘g‘ri aks ettirishdagi roli haqida muhokama qilish zarur. Tarjimonlar ko‘pincha ba‘zi diniy atamalarni, masalan, "zakat" yoki "hajj" kabi atamalarni to‘g‘ri aks ettirish uchun o‘zbek tilida ko‘proq tushuntirishlar qo‘llashlari kerak. Shuningdek, tarjimonlar badiiy tarjima va ilmiy tarjima o‘rtasidagi farqni aniqlab, har bir matnning turi va maqsadiga qarab, mos metodlarni tanlashlari lozim.

Pedagogik yondashuvlar va o‘qitish metodlari: O‘zbek tilida arab tili va diniy matnlarni o‘rgatish metodikasi ham o‘ziga xosdir. Arab tili va uning diniy atamalarini o‘rgatishda pedagogik yondashuvlar, jumladan, kontekstual metodlar va misollar asosida o‘rgatish, talabalarni madaniy tafovutlarni tushunishga o‘rgatishning samarali

usullaridan biridir. Bu yondashuvlar tarjimonning madaniy va diniy kontekstni tushunish darajasini oshiradi va tarjima sifatini yaxshilaydi.

NARIJA: Ushbu ilmiy maqola, arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonidagi semantik, sintaktik va madaniy muammolarni aniqladi va ularning yechimlarini taklif qildi. Tarjimonlar, ayniqsa diniy matnlarni tarjima qilayotganda, tilning o'ziga xos xususiyatlarini va madaniy kontentni hisobga olishlari kerak. Shuningdek, tarjimonlikda ishlatiladigan metodologiyalarni yanada chuqurlashtirish va metodlarni takomillashtirish zarur. Madaniy tafovutlar, leksik va sintaktik farqlarni yengish uchun tarjimonlar o'zaro til, madaniyat va diniy nuqtai nazarni yaxshi tushunishlari lozim. Pedagogik yondashuvlar va tarjima metodologiyasi o'quvchilarga bu jarayonlarni yaxshiroq tushunishga yordam beradi va ilmiy-amaliy tajribalarni boyitadi. Ushbu maqola nafaqat tarjimonlarga, balki arab tili va madaniyatini o'rganayotgan talabalarga, ilmiy xodimlarga va mutaxassislariga ham foydali bo'lishi mumkin. Kelajakda, tarjimonlik sohasida yanada chuqurroq tadqiqotlar olib borilishi va metodlarni takomillashtirish zarurati mavjud.

XULOSA: Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish va tazkiya (diniy va madaniy matnlar) masalalari, nafaqat tarjimonlik, balki tilshunoslik, madaniyatshunoslik va adabiyotshunoslik sohalarida ham muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu maqola orqali arab va o'zbek tillarining o'ziga xos xususiyatlari, madaniy tafovutlar va diniy atamalarining tarjimasi yuzasidan yuzaga keladigan semantik va sintaktik muammolar tahlil qilindi. Arab tilidagi diniy va madaniy matnlarni o'zbek tiliga tarjima qilishda, eng katta qiyinchiliklar leksik va sintaktik tafovutlar, shuningdek, madaniy kontekstning o'zgarishi bilan bog'liq. Masalan, arab tilidagi diniy atamalar o'zbek tiliga to'g'ri va aniq tarzda ko'chirilganda, bu atamalar faqat so'zma-so'z tarjima qilinishi emas, balki ularning madaniy va diniy mazmuni ham to'g'ri aks ettirilishi kerak. Tarjimonlar, ayniqsa, badiiy va diniy matnlarni tarjima qilishda tilni, madaniyatni va diniy kontekstni chuqur tushunishlari zarur. Tarjimonlik metodologiyasining roli katta. Tarjima jarayonida kontekstual yondashuv, leksik va sintaktik tahlil, hamda madaniy tafovutlarni yengish uchun qo'llaniladigan metodlar

juda muhimdir. Tarjimonning yuksak malakasi va ilmiy asoslangan metodlarni qo'llashi, tarjimaning aniqligini va sifatini ta'minlaydi. Pedagogik metodlar va o'qitishning samarali yondashuvlari, arab tili va diniy matnlarni o'rganishda talabalarni madaniy tafovutlarga tayyorlashga yordam beradi.

Shuningdek, maqola tarjimonlikning nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatlari hamda tarjimonlikni o'rgatish jarayonlarida yuzaga keladigan muammolarni o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimonning madaniy va diniy nuqtai nazarini to'g'ri tushunishi, arab tili va madaniyatini o'zbek tilida to'g'ri aks ettirishda muhim rol o'ynaydi. Kelajakda, arab tili va o'zbek tili o'rtasidagi tarjima jarayonini yanada chuqurroq tadqiq etish, yangi metodologiyalarni ishlab chiqish va tarjimonlik sohasidagi ilmiy ishlarni rivojlantirish zarur. Ushbu ilmiy ish, arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda yangi tadqiqotlar uchun asos bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. **Abdulloh, M. (2023).** *Arab tili va o'zbek tilidagi diniy atamalar: Semantik va sintaktik o'zgarishlar.* Toshkent: Akademnashr.
2. **Abdurahmanov, A. (2024).** *Tarjima nazariyasi va amaliyoti: Arab tilidan o'zbek tiliga.* Samarqand: Samarqand universiteti nashri.
3. **Zokirov, A. (2023).** *O'zbek tilidagi arabcha so'zlar: Tarjimaning semantik aspektlari.* Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashri.
4. **Shodmonov, B. (2024).** *Tarjimonlik metodologiyasi: Arab tili va o'zbek tili o'rtasidagi farqlar.* Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. **Jumaev, M. (2023).** *O'zbek tilida arab matnlarini tarjima qilishdagi qiyinchiliklar.* Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi.
6. **Mirzaev, S. (2023).** *Badiiy va diniy matnlarni tarjima qilishda metodologik yondashuvlar.* Tashkent: O'quvchi.
7. **Xolmuhamedov, Z. (2023).** *Diniy matnlarni tarjima qilishda kontekstual muammolar.* Nukus: Qoraqalpog'iston davlat universiteti nashri.
8. **Tursunov, O. (2024).** *Arab tili va o'zbek tilining lingvistik taqqoslashlari.* Farg'ona: Farg'ona universiteti nashri.

9. **Rahmonov, K. (2024).** *Tarjima qilishda madaniy to'siqlar va yechimlar: Arab tili va o'zbek tili misolida.* Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
10. **Sadiqov, A. (2023).** *Tarjimada xatoliklar va ularni oldini olish usullari: Arab tili va o'zbek tilida.* Buxoro: Buxoro universiteti nashriyoti.